

Et møde med karuk¹

Line Mikkelsen, October 9, 2017

Forord

I oktober 2011 blev jeg inviteret til at skrive en kort artikel om mit arbejde med det californiske sprog karuk til sprogmuzeets artikelsamling i forbindelse med en gæsteforelæsning jeg holdt på Århus Universitet d. 28 september om bestemthedsmarkering og sætningsopbygning i karuk. Jeg havde på daværende tidspunkt arbejdet med sproget og andre karuk sprogfolk i godt halvandet år og valgte at tilrettelægge artiklen som en beskrivelse af mit møde med karuk, hvordan dette møde kom i stand og hvad det indtil videre havde indebåret. Her i efteråret 2017 fik jeg så en kærkommen lejlighed til at vende tilbage til artiklen og tænke over hvordan tingene har udviklet sig i de mellemliggende seks år. I stedet for at skrive artiklen om, har jeg valgt at redigere kun det allermest nødvendige i den oprindelige artikel (såsom at fjerne “døde” links, udbedre litteratur henvisninger, og udskifte nogle af eksempler fra net-ordbogen) og beskrive tingenes gang siden da i et efterord.

2011 artikel i let redigeret udgave

Da europæerne først kom til Californien i 1700-tallet taltes der mange forskellige sprog, rigtigt mange sprog – 78 ifl. Golla (2011:1) – og meget forskellige sprog; se Figur 1. Under en trediedel af disse 78 sprog kan med sikkerhed henføres til etablerede sprogfamilier (algonkinsprog, athapaskisk og uto-aztekisk). Resten er enten “enesprog” (sprog uden slægtinge) eller med i en af Edward Sapirs to kontroversielle storfamilier: hokan og penutisk (hver især opkaldt efter ordet for “to” i de pågældende sprog).

Da jeg kom til Californien i 1998 taltes der også mange sprog, men ikke de samme. Af de 78 oprindelige sprog er omkring halvdelen uddøde (eller i hi) og resten er stærkt truede (Hinton & Montijo 1994, Hinton 1998). Omvendt tales der nu et væld af indvandrersprog (omkring 300 iflg. United States Census Bureau 2015), hvoraf engelsk, spansk og kinesisk er langt de største. Jeg vidste ikke noget om de oprindelige sprog og kulturer da jeg kom til Kalifornien. Jeg kom for at studere teoretisk lingvistik på University of California, Santa Cruz, og deres ekspert i Californiske sprog, Bill Shipley, var netop gået på pension.

Dog skal man ikke bo og færdes i Californien ret længe før man begynder at undre sig over nogle af stednavnene: Yosemite, Tamalpais, Tahoe, Soquel, Malibu. En ven gav mig løsningen: køb Bill Brights bog *1500 California Place Names* og lad den ligge i bilen/rygsækken. Der gjorde jeg så og lærte, bl.a., at Yosemite er fra southern sierra miwok og betyder dræberen; Tamalpais er fra coast miwok og betyder vestligt bjerg; Tahoe er fra washoe og betyder sø; Soquel er formodentligt fra awaswas (også kendt som santa cruz costanoan) og betyder i så fald laurbær; og Malibu er fra ventureño chumash og betyder “det larmer derovre hele tiden” dvs. brændingen.

¹ *A meeting with Karuk*, to appear in Ole Stig Andersen, Julie Bakken Jepsen, Zana Jaza and Peter Bakker (eds) *Lidt om hvert sprog*. Aarhus Universitetsforlag.

Det var min indfaldsvinkel til Californiens oprindelige sprog og Bright, eller rettere hans bog, var min første ledsager.

Figur 1: Californiens oprindelige sprog og sprogfamilier (Kort: California State Parks)

Jeg blev PhD i 2004 og fik job på University of California, Berkeley, uden at vide at det var her Bright tog sin PhD i 50'erne. Det var først da han døde i 2006 og lingvistikinstituttet afholdt en mindehøjtidelighed for ham at tiøren faldt. Gennem kollegaer, studerende og workshops (især Leanne Hintons *Breath of Life*) blev jeg hele tiden "udsat" for californiske sprog, men havde ikke nogen fortolkningsramme eller fagligt formål. Så min interesse var passiv indtil min kollega Andrew Garrett i efteråret 2009 inviterede mig på en kop kaffe og spurgte om jeg kunne tænke

mig at starte et projekt med ham om karuk, et af Sapirs hokan-sprog der tal(t)es langs Klamath-floden i det nordvestlige Californien.

Figur 2: Klamathfloden i Karuk-land. Efter mange års strid blev det i 2010 besluttet at genoprette floden og fjerne fire kunstvandings- og el-producerende dæmninger, især for at fremme laksefiskeriet (Foto: Andrew Garrett)

Figur 3: Karuks traditionelle landområde (afgrænset med gult) i det nordligste Californien (Kort: karuk.org)

Karuk er på ingen måde et ubeskrevet sprog. Der er ordlister, tekster og sproglige optegnelser fra Gibbs (1851), Powers (1877), Curtin (1889), Kroeber (1902-1903), Merriam (1910-1921), Harrington (1925-1929), de Angulo og Freeland (1929), Gifford (1932, 1942), og sidst, men ikke mindst, Bright (1949-2006). Fra disse ved vi en masse om karuk fonetik, fonologi, morfologi og ordforråd, men meget mindre om ordstilling og syntaks. Ligeledes er lærebogsmaterialer for karuk-lørnere en mangelvare. Andrews ide var at forsøge at udbedre begge mangler ved at udbygge Bill Bright og Susan Gehrs netordbog med tekstmateriale og lydclip. Tekster er der masser af, men for at kunne samkøre disse med ordbogen skal de først digitaliseres og analyseres.

Karuk er et agglutinerende sprog, dvs. meget lange ord med mange små dele der hver især har en betydning og, i mange tilfælde, indflydelse på udtale og tryk. Et godt eksempel er et ord som *tóopvôonfuruk*. Det betyder 'hun (eller han eller den) er gået indenfor igen' og består af fem morfemer: *ta* (før nutids markør) + *u* (subjekt er tredje person ental) + *ip* (igen) + *vôon* (kravle) + *fúruk* (ind i et indelukke). *ta +u* bliver til *too*. *ip* mister sin vokal og bliver til *p*. *fúruk* mister sin tone (*ú*) og den indfinder sig så på *tóo* istedet.

Derfor er det vigtigt at ordbog og tekstsamling også forklarer hvordan ord er opbygget og at forklaringsbyrden er rigtigt fordelt. I eksemplet med *tóopvôonfuruk* ovenfor skal ordbogen forklare at *vôonfuruk* er en verbalstamme der betyder at gå ind i et hus eller andet indelukke og at *vôonfuruk* består af to dele: verb-rodnen *vôor* 'kravle' og endelsen *-fúruk*. Det gøres sådan her i netordbogen.²

Dictionary Entry

lexicon ID #6606 | revised Jan 14 2016

vôonfuruk • V • to enter a house

Literally: 'to crawl indoors'

Derivation: [vôor-fúruk](#)
creep-indoors

Source: WB 563.2, p.395

Note: Used of Indian houses because of their low doors, and by extension of white men's houses also.

Figur 4: Indgang for *vôonfuruk* i *ararahih'urípih*

På den anden side skal tekstanalysen af en sætning hvori *tóopvôonfuruk* forekommer henviser til denne indgang i ordbogen og forklare de øvrige tre morfemer i *tóopvôonfuruk*. Det gøres i *ararahih'urípih* sådan her:

[pa-chishíih](#) [t-óo](#) [p-vôonfuruk](#)

the-dog PERF-3s ITER-enter.a.house

The dog came back inside.

Figur 5: Ordopdeling for sætning 4 i tekst SD-VS-02 i *ararahih'urípih*

² Netordbog og tekstmateriale er samlet i *ararahih'urípih* (<http://linguistics.berkeley.edu/~karuk/>). Vi takker karuk sprogaktivist Julian Lang for navnet som betyder noget i retningen af "folkets sproglige fiskenet".

Hver orddel fører så til den relevante indgang i ordbogen og under hver indgang i ordbogen gengives alle sætninger fra tekstsamlingen hvor dette ord eller orddel forekommer. På den måde kan man siksakke mellem ordbog og tekst.

Så det var den ene del af projektet. Lydoptagelser er der også forholdsvis mange af, men kvaliteten er generelt for dårlig til undervisningsbrug, så den anden del af projektet er at lave højkvalitetsoptagelser af karuk talt af de 6-10 personer der taler karuk i dag.

Omkring halvdelen af dem er allerede engageret i sprogundervisning i form af “community classes” og/eller “Master-Apprentice” hvor hver af disse karuk-meste har en karuk-lærling. Flere af disse lærlinge bidrager til ordbogen med lydklip fra deres arbejde med mestrene.

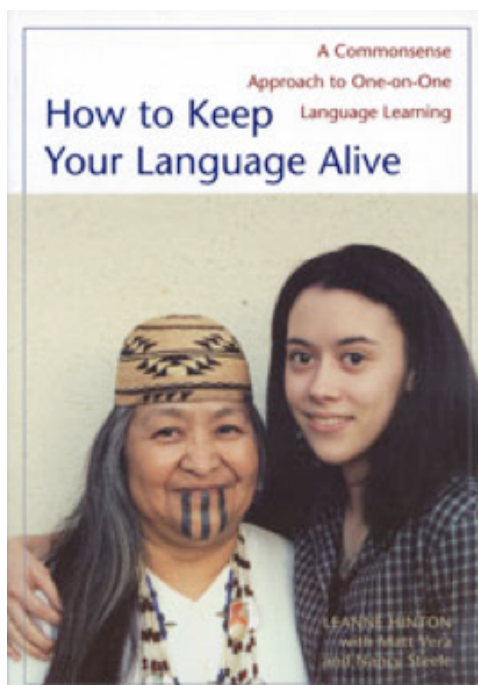

Figur 6: Karuk, yurok og omliggende sprog. Sprognavnet yurok er fra karuk (hvor det staves yúruk) og betyder 'ned ad floden'. Karuk (tidligere stavet karok) er også fra karuk (hvor det staves káruk) og betyder 'op ad floden'. Der er formodentlig tale om samme -uk som i -fúruk (ind i et indelukke) fra ordeksemplet ovenfor (Kort: Handbook of North American Indians, Bind 8, side ix).

Andrew har længe arbejdet med yurok, et sprog der tilhører den algiske sprogfamilie (Algonquian på sprogekortet i figur 6) og som tal(t)es ved Klamath-flodens udmunding (ca. 550 kilometer nord for San Francisco) og dermed nabo til karuk.

De to sprog er ubeslægtede men har været i tæt kontakt længe med en del tosprogethed. Højest sandsynligt kom Yurok-folket gennem Karuk-folkets område på deres vandring fra det algiske “urheimat” i det nordvestlige Canada til deres nuværende hjemsted ved Klamath-flodens udmunding, og en sammenlignende undersøgelse kan derfor muligvis kaste nyt lys på denne folkevandring og samfærden mellem de to folkeslag og sprog.

Jeg sagde ja til tilbuddet og Andrew forærede mig dernæst to kom-igang bøger *Karok Myths* (indsamlet af Kroeber & Gifford) og *The Karok Language* (Bill Brights grammatik med tekster og leksikon). Der var han jo igen, ham Bright, og igen blev han min ledsager, denne gang på en rejse gennem et sprogs lyde, fonologiske regler, orddannelse, begreber, grammatik og fortællestil.

Figur 7: Jeanerette Jacups-Johnny er Karuk-medicinmand og sekretær for Karuk Language Restoration Committee. Sammen med sit barnebarn, Elaina Supahan, pryder hun her forsiden på Leanne Hinton's håndbog i at bevare truede modersmål (Hinton 2002). Foto: Dugan Aguilar

I februar 2010 kørte jeg så med Andrew nordpå for første gang. Der var møde i The Karuk Language Restoration Committee og det var jo en oplagt anledning for os til at stikke fingeren i jorden og mærke om der var lokalinteresse for et nyt sprogligt tiltag. Jeg havde ingen personlig erfaring med Native Americans og ingen fornemmelse for Tribal Politics, andet end spredte advarsler om at det kan være noget kompliceret noget, så jeg var nervøs – lidt ligesom første skoledag. Mødet skulle finde sted i Yreka og det tager omkring 5 timer at køre derop fra Berkeley, så der var masser af tid til at lufte mine bekymringer for Andrew i bilen. Han var samme mølle igennem for godt ti år siden, da han tog med Juliette Blevins til Yurok-land for første gang, og han gav mig tre gode råd:

1. Hver deltager præsenterer sig ved hvert møde, og gør din så personlig som mulig: tal dansk f.eks.!
2. Husk på at sprog er vores arbejde og vi bliver betalt for det; for dem er det et personligt anliggende: der er følelser og rettigheder på spil, og især de unge har mange andre ting at lave så vi bør indpasse os efter deres planer og prioriteter.
3. Hold ved og vær behjælpssom!

Jeg forsøgte at følge disse råd så godt jeg kunne, og det hjalp – og hjælper stadig. Efter at alle havde præsenteret sig (jeg på dansk), var der opdateringer fra forskellige grupper og dernæst teknisk træning for Lærlingene i brug af lydredigeringsprogrammer. En eller anden fik den fine idé at Mestrene skulle rykke ind i et tilstødende lokale og tale karuk sammen. Jeg er ikke god til teknik, men kan dog flytte stole, så jeg fulgte med ind ved siden af og hjalp med at få stolene sat i en rundkreds, og så var det ellers med at slå ørerne ud. Pludselig befandt jeg mig i en anden

verden: en verden jeg kun havde læst om, aldrig hørt eller oplevet. Ind imellem fangede jeg et ord – måske – men det meste af tiden var det som at lytte til en form for musik jeg aldrig havde hørt før. Det var forvirrende, overvældende og dybt rørende.

Vi tager turen derop med jævne mellemrum (hold ved!) for at arbejde med Karuk-mestrene, hovedsageligt Vina Smith, Sonny Davis, og Lucille Albers og nogle gange også deres lærlinge. I mellemtiden arbejder vi så på at gøre lydoptagelser og tekster internet-klar.

Hvis det bare var Andrew og jeg, ville vi aldrig komme nogen vegne, men heldigvis er der stor interesse for projektet blandt de studerende på Berkeley. Dette semester har vi en arbejdsgruppe med otte ph.d.-studerende og to BA-studerende. Vi mødes hver fredag – i The Bill Bright Seminar Room! – og gennemgår tekster, xml-kode, lydklip osv. Vi har også søgt, og fået, penge fra National Science Foundation til at lave en træbank for karuk, dvs. syntaktisk analyse af samme tekstkorpus. Igen er ideen at lade lingvistisk forskning og sprogbevaring gå hånd i hånd.

To af Karuk-mestrene har åbenbart samme syn på sagen. Da Andrew og jeg var i Yreka i juni måned for at arbejde med Sonny og Vina, satte vi os ud på terrassen for at nyde det gode vejr. Vi lod båndoptageren køre, og Sonny og Vina snakkede, på engelsk, om løst og fast. Da vi foreslog at de skulle slå over i Karuk, sagde de “Kun hvis I også gør det.” Og så måtte vi jo pludselig tage springet ud på det dybe vand.

Efterord

Det er tankevækkende at læse ovenstående nu seks år senere. Jeg arbejder stadig med karuk sprog og sprogfolk og det er en fast bestanddel af mit arbejdsliv, såvel som mit personlige og politiske liv. Arbejdet har udviklet og forandret sig i takt med øget forståelse for sproget og dets betydning for karuk kultur, familier og lokalsamfund. Vores månedlige besøg i Yreka har udviklet sig fra klassik lingvistisk dataindsamling til såkaldte Language Pods, hvor alle med interesse for karuk er velkomne, og hvor alle---nybegyndere, øvede, modersmålstalende---bruger sproget så meget som de kan, og lærer fra og med hinanden. Der er Pod i Yreka næste weekend og jeg skal derop sammen med Erik Maier, en af de PhD studerende der arbejder med sproget, og min tiårige søn som “hænger ud” med jævnaldrende, deltager her og der i sproglege, spiller lidt videospil osv. Vi har optaget næsten 400 timers karuk sprogbrug og en lille men voksende del heraf er offentligt tilgængeligt på *ararahih'uripih* med tilhørende transkription og sproglig analyse der er sammenkørt med ordbogen. Vi har også gentranskriberet materiale fra tidligere generationer i moderne retstavning og ligeledes analyseret disse og sammenkørt dem med ordbogen. Således er der i skrivende stund tæt på 7000 sætninger med omkring 30000 ord i korpus. Disse materialer bruges i sprogundervisningen i lokalsamfundet, til selv-studie af folk der ikke har mulighed for at deltage i undervisning, i lingvistisk forskning (Alam 2017, Carpenter 2014, Green 2017, Kumaran 2017, Maier 2016, Moorman 2014, Sandy 2014, 2017, White 2015), og i min og kollegaers lingvistikundervisning på UC Berkeley.

Tre af de fem karuk-mestre vi har arbejdet sammen med er gået bort inden for de sidste tre år. De er alle svært savnet i lokalsamfundet og på mange måder er det først nu, hvor de er væk, at det er

gået op for mig hvor utroligt stort et arbejde de lagde i sprogets liv og levned. Ære være deres minde.

Der er også sket stor og tiltrængt udvikling i min forståelse af forholdet mellem sprog og kultur, koloniseringen og dens destruktive indvirkning på californiske sprog, folk og kulturer, moderne indiansk selvforståelse og politiske prioriteter, forholdet mellem sprogbrugere og lingvister, og forholdet folk og folk imellem. F.eks. var jeg, da jeg skrev artiklen i 2011, fuldstændig uvidende om det store og vigtige sproglige arbejde der er foregået og i høj grad stadig foregår i lokalsamfundet. Ligeledes havde jeg ingen forståelse for hvor værdiladet udtryk som “dødt sprog” eller “uddødt sprog” er. Mit arbejde med karuk sprog og mennesker har ændret min selvforståelse som lingvist og min tilgang til lingvistik og sprogarbejde. Det er stadig i dag, som i 2011, lysten der driver værket, men samtidig ved jeg nu at jeg har forpligtet mig til mine dages ende til at bidrage til og støtte sprogarbejde i Karuk-land og resten af Californien og gøre det med udgangspunkt i befolkningens mål og behov.

Line Mikkelsen, Berkeley, California, Indigenous People’s Day, 2017

Literaturliste

Alam, Samir (2017) “Quantificational Structures in Karuk.” Foredrag afholdt på Western Conference on Linguistics (WECOL) 2017, d. 20.-22. oktober, Boise State University in Boise, Idaho.

Bright, William (1957) *The Karok Language*. University of California, Publications in Linguistics. Berkeley: University of California Press.

Bright, William (1998) *1500 California Place Names. Their Origin and Meaning*. Berkeley: University of California Press. [A revised version of *1000 California Place Names* by Erwin G. Gudde, third edition]

Bright, William and Susan Gehr (1995) *Karuk Dictionary*. Happy Camp, California: Karuk Tribe of California.

Carpenter, Kayla (2014) “Aspectual future in Karuk.” Upubliceret manuskript, UC Berkeley.

De Angulo, Jaime and L. S. Freeland (1931) “Karok Texts.” *International Journal of American Linguistics* 6:194-226.

Golla, Victor (2011) *California Indian Languages*. Berkeley: University of California Press.

Green, Van (2017) “A Matthewsonian analysis of Quantification in Karuk.” Poster præsenteret på Western Conference on Linguistics (WECOL) 2017, d. 20.-22. oktober, Boise State University, Boise, Idaho.

Harrington, J. P. (1930) “Karok Texts.” *International Journal of American Linguistics* 6:121-161.

Harrington, J. P. (1932a) *Tobacco among the Karuk Indians of California*. Bureau of American Ethnology, Bulletin 94, Washington DC: Smithsonian Institution.

Harrington, J. P. (1932b) *Karuk Indian Myths*. Bureau of American Ethnology, Bulletin 107, Washington DC: Smithsonian Institution.

Heizer, Robert F. redaktør (1978) *California* Bind 8 i serien *Handbook of North American Indians*, redigeret af William C. Sturtevant. Washington DC: Smithsonian Institution.

Hinton, Leanne (1998) "Language loss and revitalization in California: overview" *International Journal of the Sociology of Language* 132:83-93.

Hinton, Leanne og Yolanda Montijo (1994) "Living California Indian Languages" i Leanne Hinton *Flutes of Fire: Essays on California Indian Languages*, s. 21-33, Berkeley: Heyday Books.

Hinton, Leanne med Matt Vera og Nancy Steele (2002) *How to Keep your Language Alive. A Commonsense Approach to One-on-One Language Learning*. Berkeley: Heyday Books.

Kumaran, Elango (2017) "Karuk agreement." Foredrag afholdt på Western Conference on Linguistics (WECOL) 2017, d. 20.-22. oktober, Boise State University in Boise, Idahoe.

Kroeber, Alfred Louis and E W Gifford (1980) *Karok Myths*. Berkeley: University of California Press.

Maier, Erik (2016) "Above or Below: Modeling a Telicity Restriction on Karuk Directional Applicatives." *Proceedings of the Forty-Sixth Annual Meeting of the North East Linguistic Society*, Volume 2: 317-330

Moorman, Karie (2014) *Polyfunctionality of -ara in Karuk*, Honors Thesis, UC Berkeley.

Sandy, Clare (2014) "Tone and syllable structure in Karuk (Hokan, California)" In P. Littell, A. Gutiérrez, R. Girard, and N. Weber (eds.), *Papers from the Seventeenth Workshop on Structure and Constituency in the Languages of the Americas (WSCLA 17)*, University of Chicago, Chicago, Illinois, March 9-11 2012. University of British Columbia Working Papers in Linguistics 36, 37-58.

Sandy, Clare (2017) *Prosodic Prominence in Karuk*. PhD Thesis, UC Berkeley.

United States Census Bureau (2015) Detailed Languages Spoken at Home and Ability to Speak English for the Population 5 Years and Over for California (Table 5).
<https://www.census.gov/data/tables/2013/demo/2009-2013-lang-tables.html>

White, Whitney (2015) *The typological canonicity of Karuk number*. Honors Thesis, UC Berkeley.